

אדוארד סעיד, עקור

מבוא

אדוארד סעיד היה חוקר ובמקור ספרות פלסטיני אשר נודע גם בפעילותו בתור לאומן פלסטיני. משפחתו של סעיד היגרה לארצות הברית עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, אולם חלק ממשפחתו נשארה לגור באזור סביבת ירושלים. סעיד קיבל השכלה כללית מערבית ראשונה במעלה ואת הדוקטורט שלו הוא ערך באוניברסיטת הרווארד.

עבודה זו תבקש לנתח את ספרו של אדוארד סעיד "עקור". ספר זה מבקש לתאר את חייו של סעיד בתור פליט פלסטיני אשר מצא את עצמו חי את מרבית חייו בארצות הברית. למרות הצלחה חומרית ומעשית רבה מאוד בארצות הברית, סעיד מתאר מציאות שבה מרבית חייו הוא היה עקור ותלוש ולא יכול היה להיות חלק מן החברה האמריקאית, למרות שעל פניו היה נראה כי הוא משתלב בחברה באופן מלא. הניתוח ינסה לעמוד על תמות מרכזיות אשר יכולות לתאר את המציאות של העם הפלסטיני בגלות ועל הדרך שבה הדבר לידי ביטוי בחייו של אדוארד סעיד עצמו.

זהות לאומית

שאלת הזהות הערבית פלסטינית של תושבי הארץ הערבים היא שאלה בעייתית ואשר המחלוקת בנוגע אליה הינה רבה מאוד. מצד אחד הערבים הינם בעלי אזרחות ישראלית אולם מצד שני הינם פלסטינים לאומיים. שני ההיבטים הללו של הזהות שלהם התפתחו בעקבות האירועים אשר הובילו להקמה של מדינת ישראל. כך למשל ערבים רבים בחרו לקבל תעודת זהות ישראלית, כדי להבטיח את העובדה כי הם לא יורחקו ממדינת ישראל כמו ערבים אחרים, אולם בשל חוסר הטמעה של אותם ערבים בחברה הישראלית הם עדיין שמרו על מידה של ריחוק אשר מצאה לה פורקן בגיבוש זהות לאומית ערבית¹.

האידאולוגיה הלאומית שומרת על הערבים מפני אובדן והיטמעות מלאה בחברה הישראלית. יש לזכור כי הערבים היו מנותקים באופן מהותי מכל הרעיון הציוני אשר מסמל עבורם את אסונם ואת אובדן המדינה שלהם. בשל כל התמורות הללו הערבי אימץ לעצמו זהות כפולה ומורכבת שכוללת מרכיבים מסורתיים של זהות קבוצתית משחתי, שבטית ולאומית יחד עם מרכיבים מערביים מודרניים².

זהות של אדם היא באופן כללי דבר שהוא אינו חד משמעי ומורכב ממדים רבים. בעידן המודרני כל קבוצה וכל פרט זכאים להגדיר את עצמם ואת הזהות שלהם כפי שהם מוצאים זאת לנכון. בשל הקונפליקט

¹ יואב גלבר, קוממיות ונכבה: ישראל, הפלסטינים ומדינות ערב, 1948. אור יהודה: דביר, תשס"ד 2004, עמ' 143.

² שם, עמ' 143.

ההיסטורי המובנה הזה מתעצבים מערכת היחסים שבין היהודים ובין הערבים. כך נוצר תהליך כפול במהלך השנים שבו מצד אחד הערבים מתייחסים למדינה בתור אמצעי להשגת תכלית כלשהי אולם מבחינה כללית נוכל לומר כי ערבים אשר חיים במדינה עוברים תהליך של ישראליות ואת ההשתלבות שלהם בחברה היהודית³.

קונפליקט הזהות של סעידי החל עד מילדותו. אביו ביקש להשתלב בחברה המקומית על ידי התאמת עצמו ומשפחתו עד כמה שאפשר לחברה המקומית (החברה האמריקאית). כבר מתחילת הספר אנו רואים את הבעייתיות הרבה של מציאות חייו של סעידי. על ידי תיאור ביוגרפי של המאורעות אשר התרחשו בשנים הראשונות לחייו של סעידי, סעידי מבקש ללמד את הקורא את הנסיבות המיוחדות אשר עיצבו אותו להיות כפי שהוא היה. סעידי מתאר את עצמו באופן הבא בהקשר זה:

"לא הייתי מסוגל לחשוב על עצמי אלא בו זמנית כבעל עבר ראוי לשמחה ועתיד בלתי מוסרי הנכון לי. כל תחושת הזהות העצמית שלי נחוותה תמיד בזמן הווה"⁴.

יש לזכור כי סעידי עצמו טען בספר כי הזיכרונות שלו מפלסטין הינם מקריים אבל הוא גם מתאר את המקום בתור דבר מובן מאליו ובתור בית שתמיד יישאר בעיניו בית גם אם הוא לא היה במקום באופן פיזי פעמים רבות מידי. כאשר הוא מתאר את החוויה האמריקאית הוא אומנם עושה זאת על ידי כך שהוא מראה כיצד הוא חי בתוך החברה הזו אולם לאורך כל הספר הוא חוזר ומדגיש את העובדה שלמרות שמבחינה מעשית הוא הצליח להשתלב בחברה האמריקאית ולהיות חלק בלתי נפרד ממנה הוא מעולם לא חש שהוא עצמו בן החברה האמריקאית ובעל הזהות החדשה שהוא היה אמור לאמץ:

"התחלתי לתעב את הזהות הזו, אבל לא היה לי עבודה תחליף"⁵

אחת הסיבות לניגוד אשר היה קיים בן הזהות האמריקאית של סעידי ובין המציאות של חייו היא התמיכה המסורתית של ארצות הברית במדינת ישראל, שהייתה עבורה מקור כל הסבל והסיבה לאי מציאת זהות חד משמעית בחייו. כבר בשנות הארבעים, עת הקמת מדינת ישראל ואובדן פלסטין, הוא תיאר את הנשיא טרומן בתור יצור שטני אשר הביא לכך שמדינת ישראל תיווצר מלכתחילה. כאשר הוא חזר לביקור בקהיר פעם אחת פנה אליו אחד מתושבי המקום בדברים הבאים:

³ יואב גלבר, קוממיות ונכבה: ישראל, הפלסטינים ומדינות ערב, 1948. אור יהודה: דביר, תשס"ד 2004, עמ' 143.

⁴ אדוארד סעידי, עקור: לא מזרח ולא מערב, הוצאת ידיעות אחרונות, 2001, עמ' 28.

⁵ שם, עמ' 113.